

BUNJEVAČKE STUDIJE

Milana Černelić. *FF press, Zagreb 2006.*

Bunjevačke studije, nova knjiga etnologinje Milane Černelić, nastavak je ili, bolje rečeno, svojevrsna sinteza njezina višegodišnjega bavljenja hrvatskom etničkom skupinom Bunjevcima. U uvodnom tekstu svoje knjige autorica ističe potrebu istraživanja bunjevačkoga identiteta, odnosno bunjevačkih identiteta, ne samo u kontekstu suvremene kulture već i njihove povijesne dimenzije. Smatra da istražujući etnogenezu jedne određene etničke skupine dobivamo uvid u problematiku njezina identiteta u povijesnom kontekstu. Komparativnom analizom pojava tradicijske kulture moguće je rekonstruirati etnokulturne procese koji su u konačnici doveli do oblikovanja kulture i identiteta različitih bunjevačkih ogranaka onakvih kakvima ih poznajemo danas, odnosno do nastanka zasebne etničke skupine unutar hrvatskoga naroda, koju poznajemo pod imenom Bunjevci. Takva istraživanja, ističe autorica, mogu biti osnova za interpretaciju povijesti bunjevačke kulture, ali i doprinos istraživanjima nacionalne kulturne povijesti. Studije obuhvaćene u ovoj knjizi, slijedom takva promišljanja, doprinose su istraživanju bunjevačke tradicijske kulture, kulturne povijesti Bunjevaca kao cjelovitoga etničkog entiteta te njegovih pojedinih ogranaka koji su se zasebno razvijali, svaki u različitim kulturnim, društvenim, političkim i drugim uvjetima, te etnogenetskih procesa koji su sudjelovali u nastanku bunjevačke skupine.

Iako pitanje njihova podrijetla još uvijek nije do kraja razjašnjeno, na temelju dosadašnjih istraživanja može se pretpostaviti da Bunjevci potječu sa širega područja Dalmacije, Hercegovine i jugoistočne Bosne, odakle su u XVII. st., vjerojatno u više iseljeničkih valova, krenuli prema krajevima svojega sadašnjega naseljenja: Podunavlju, Lici, Primorju i Gorskom kotaru te sjevernoj Dalmaciji. Najpoznatiji su, a svakako i najistraženiji, podunavski Bunjevci. Autorica naglašava da svijest o pripadnosti nije jednako izražena u svih ogranaka Bunjevaca. Dok podunavski Bunjevci imaju jasno izgrađenu svijest o bunjevačkom identitetu, odnosno pripadnosti jednoj specifičnoj skupini unutar hrvatskoga naroda, što vrijedi i za primorske Bunjevce i Bunjevce u nekim dijelovima Like, u ostalim bunjevačkim područjima tomu nije tako: »Postoje priče o Bunjercima i svijest o tome da su oni ‚tu negdje među nama‘. Bunjevce često određuju kao katoličko stanovništvo u tim područjima, ali rijetko se određena skupina stanovništva definira Bunjercima.«

Prva cjelina knjige posvećena je primorsko-ličkim Bunjercima, donedavno etnološki gotovo neistraženom bunjevačkom ogranku. U dvama uvodnim poglavljima (*Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca* i *Istraživanje tradicijske baštine, identiteta i etnogeneze primorskih Bunjevaca*) autorica upoznaje čitatelja s ciljevima i objavljenim rezultatima istraživanja primorskih Bunjevaca koja je proveo Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u posljednjih desetak godina, uglavnom u okviru znanstvenoga projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*. Slijede tekstovi *Zadruga Rukavina-Ĵauci iz Smiljanskog polja kod Gospića* i *Dvije zadruĴne obitelji na podruĴju*

Krivoga Puta, u kojima se prikazuje obiteljski i gospodarski život triju seljačkih obiteljskih zadruga. U studiji *Tragovi bunjevačkih elemenata u svadbenim običajima Like, Primorja i Gorskog kotara* autorica analizira one pojave u svadbenim običajima primorskih Bunjevaca koje su, s jedne strane, zajedničke svim bunjevačkim ograncima, a s druge, distinktivne u odnosu na druge zajednice, te ističe: »Takvi elementi relevantni su u komparativnim istraživanjima kojima se nastoje utvrditi etnogenetski procesi.« Ponajprije riječ je o svatovskoj časti kuma te pojedinostima običaja vezanih uz zaruke, odnosno zaručno razdoblje.

Druga cjelina *Bunjevačkih studija* sadrži deset tekstova posvećenih različitim temama iz tradicijskoga i suvremenoga života podunavskih Bunjevaca. Prva dva teksta *O životu na salašu* i *Povezanost života na salašu i u gradu* obrađuju način na koji je bio organiziran život bunjevačke obitelji na salašu. »Pod pojmom salaš podrazumijeva se odvojeni stambeni prostor i okućnica sa svim gospodarskim zgradama, na koje se odmah nastavlja i dio obradivog zemljišta.« Radi se, dakle, o jedinstvenoj stambenoj i gospodarskoj cjelini, unutar koje se odvijao život, najčešće zadružne, obitelji, specifičnoj za kulturu upravo bačkih Bunjevaca. Život na salašu bio je i jedna od cjelina izložbe *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca*, organizirane 1998. u Zagrebu. O toj je izložbi riječ u posljednjem tekstu ove cjeline, *Lokalna zajednica bačkih Bunjevaca u Hrvatskoj*. Spomenuta je izložba bila jedna od aktivnosti koju je organiziralo Društvo vojvođanskih i podunavskih Hrvata iz Zagreba. Također je bila povod autorici za razmatranje o pripadnicima bačkih Bunjevaca koji žive u Hrvatskoj kao o »specifičnoj lokalnoj zajednici«. Zajednici koja se, među ostalim, konstituira na temelju zajedničkih vrijednosti i svijesti o zajedničkom podrijetlu, a ostvaruje u prigodama zajedničkoga okupljanja. U studiji *Bački Bunjevci u kontekstu etničkih promjena tijekom XX. stoljeća* autorica se bavi dvjema velikim kolonizacijama Vojvodine u XX. stoljeću, onom između dvaju svjetskih ratova te onom nakon Drugoga svjetskog rata, i posljedicama koje su one imale na etničku strukturu Vojvodine. Na nju se nastavlja studija *Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskome narodu* u kojoj autorica analizira napise u lokalnim (bačkim) novinama i znanstvene članke iz razdoblja između dvaju svjetskih ratova u kojima se pokušavalo manipulirati bunjevačkim identitetom s ciljem smanjivanja udjela hrvatskoga stanovništva u etničkoj strukturi Vojvodine te ističe: »Glavno sredstvo kojim se nastojalo neutralizirati ili posrbljivati hrvatsku skupinu koja sebe zove Bunjevcima upravo je njihovo etničko ime«. Cjelinu nadopunjavaju studije *Kontinuitet nekih važnijih običaja bačkih Bunjevaca* (dotiče se običaja uz Uskrs i Božić te nekih svadbenih običaja), *Običaj plesa s nevjestom*, *Zadruga obitelji Balažević-Marinkić u nekoliko generacija*, *Slijedom karakterističnih pojava u zadružnom životu podunavskih Bunjevaca* te *Gore obredne vatre* u kojoj se analizira tradicija paljenja godišnjih vatri u Hrvata Šokaca i Bunjevaca u Bačkoj.

Treća cjelina naslovljena *Bunjevci u kontekstu etnokulturnih procesa na prostoru jugoistočne Europe* sadrži pet studija u kojima autorica analizira neke pojave iz kompleksa bunjevačkih svadbenih običaja. U njima se komparativnom analizom pojedinačnih kulturnih elemenata autorica pokušala približiti jednom od osnovnih ciljeva svojih istraživanja bunjevačke kulture uopće, identifikaciji bunjevačke etničke skupine te razrješavanju pitanja njezina podrijetla. Analizom su obuhvaćeni podunavski i primorsko-lički Bunjevci, područje njihove potencijalne pradomovine, Dalmacija, obala i zaleđe bez otoka do Boke kotorske te granična područja Bosne i Hercegovine. Autorica u analizu, ovisno o istraživanoj pojavi, uključuje i neka druga područja, poput Istre, Gradišća te dijelova sjeveroistočne Srbije naseљena Vlasima, zbog srodnih kulturnih elemenata kod stanovništva tih krajeva, u nastojanju da se pokuša ne samo odrediti podrijetlo tih kulturnih pojava, već i pridonijeti rasvjetljivanju složenih etnokulturnih i povijesnih procesa na rečenom području. Predmet je analize

u prvoj studiji *Uloga svatovskoga starješine* u bunjevačkim svadbenim običajima, odnosno mogući svatovski časnici koji u Bunjevaca obnašaju tu funkciju: kum, stari svat i staćel. Na nju se nastavlja studija *Srodne pojave u svadbenim običajima Bunjevaca i balkanskoga stanovništva romanskoga govora* koja u prvom poglavlju detaljnije razmatra svatovsku čast staćela, »osebujnog svatovskog lika ... čija je pojava već i ranije pobuđivala interes među etnoložima.« Studija stavlja naglasak na one pojave za koje se na temelju istraživanja može pretpostaviti da su se oblikovale u dodiru s balkanskim stanovništvom romanskoga govora. Ta cjelina sadrži još studije *Uloga kolača u obredu blagoslova i prstenovanja mladenaca*, zatim *Kravaj – baština iz daleke starine*, o obrednom pecivu *kravaju*, koje se javlja u svadbenim običajima istočnoga panonskog prostora (Slavonija, Baranja, Vojvodina), istočnoj Srbiji, Makedoniji i Bugarskoj, te *Svatovska grana nije samo ukras*.

Autorica zaključuje knjigu *Kritičkim osvrtom na doprinos istraživanju bunjevačke etnogeneze srpskog etnologa Jovana Erdeljanovića*, točnije osvrtom na njegovu knjigu *O poreklu Bunjevaca* (1930). Iako joj ne odriče određenu vrijednost kao prilogu poznavanja tradicijske kulture Bunjevaca, posebice primorsko-ličkoga ogranka, autorica se kritički osvrće na njegov znanstveni postupak te posebice na neutemeljenost njegova zaključka o srpskom podrijetlu Bunjevaca, koji sagledava i u kontekstu velikosrpskih nastojanja neutraliziranja hrvatskoga etničkoga elementa u Vojvodini. Knjigu nadopunjuje iscrpan popis literature i arhivskih izvora te korištene neinventirane građe i terenskih zapisa.

SVJETLANA LONČARIĆ